

Теорія та історія державного управління

УДК 35

Мурашко Віталій Сергійович

старший викладач кафедри публічного адміністрування,

аспірант

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мурашко Виталий Сергеевич

старший преподаватель кафедры публичного администрирования,

аспирант

Межрегиональной Академии управления персоналом

Murashko Vitaliy

Senior Lecturer of the Department of Public Administration,

Postgraduate of the

Interregional Academy of Personnel Management

ORCID: 0000-0002-8668-2043

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНО-
ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ З
УРАХУВАННЯМ ЗМІНИ ДЕРЖАВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУР
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КАТЕГОРИЙНО-
ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
С УЧЕТОМ ИЗМЕНЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ
СТРУКТУР**

**THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF A
CATEGORICAL-CONCEPTUAL APPARATUS OF NATIONAL
SECURITY, TAKING INTO ACCOUNT CHANGES IN STATE AND
SOCIAL STRUCTURES**

Анотація. Дослідницький пошук автора статті спрямований на визначення теоретичних засад формування категорійно-понятійного апарату національної безпеки сучасної держави, зумовлених глобалізацією й реальностями сучасного транснаціонального світу. Вказується, що теоретичне визначення наукового поняття «національна безпека» є пріоритетним, оскільки саме воно має розкрити суть цього державного соціально-правового явища, знайти його зміст та підкреслити найважливіші аспекти, залежності та елементи. Аналіз підходів до визначення наукового поняття «національна безпека» показує, що класичне бачення цього соціального явища, з певних причин, обмежене через те, що: сприйняття національної безпеки виникає, головним чином, через військову інтерпретацію цієї категорії, що призводить до значного обмеження її змісту; національна безпека асоціюється із поняттям держави, яка виступає запорукою її забезпечення; ігноруються внутрішні складові національної безпеки; відносність та суб'єктивність сприйняття природи поняття «національна безпека» тощо.

Підкреслюється, що проміжною ознакою національної безпеки є те, що вона містить сукупність правових та державних гарантій, таких як: захист від внутрішніх та зовнішніх загроз; стійкість до несприятливих зовнішніх факторів та забезпечення внутрішніх та зовнішніх умов існування держави, що гарантують можливість сталого всебічного розвитку. На цьому тлі, пропонується розглядати державне управління у сфері національної безпеки як комплекс теоретичних, методологічних, регулятивних, політичних, дипломатичних, інформаційно-аналітичних, організаційних, адміністративних, науково-технічних та інших заходів, що вживаються органами влади у внутрішній та зовнішній політиках для забезпечення реалізації безпеки країни щодо захисту її державних кордонів, територіальної недоторканності, реалізації її політичних, торговельно-

економічних та інших національних інтересів, а також відновлення її цілісності.

Ключові слова: державне управління у сфері національної безпеки, реалізації безпеки країни, захист конституційної системи, суверенітет.

Аннотация. Исследовательский поиск автора статьи направлен на определение теоретических основ формирования категорийно-понятийного аппарата национальной безопасности современного государства, обусловленных глобализацией и реальностями современного транснационального мира. Указывается, что теоретическое определение научного понятия «национальная безопасность» является приоритетным, поскольку именно оно должно раскрыть суть этого государственного социально-правового явления, найти его содержание и подчеркнуть важнейшие аспекты, зависимости и элементы. Анализ подходов к определению научного понятия «национальная безопасность» показывает, что классическое видение этого социального явления, по определенным причинам, ограничено из-за того, что: восприятие национальной безопасности возникает, главным образом, из-за военной интерпретации этой категории, что приводит к значительному ограничению ее содержания; национальная безопасность ассоциируется с понятием государства, выступает залогом ее обеспечения; игнорируются внутренние составляющие национальной безопасности; относительность и субъективность восприятия природы понятия «национальная безопасность» и другие.

Подчеркивается, что промежуточным признаком национальной безопасности является то, что она содержит совокупность правовых и государственных гарантий, таких как: защита от внутренних и внешних угроз; устойчивость к неблагоприятным внешним факторам и обеспечение внутренних и внешних условий существования государства,

гарантирующих возможность устойчивого всестороннего развития. На этом фоне, предлагается рассматривать государственное управление в сфере национальной безопасности как комплекс теоретических, методологических, регулятивных, политических, дипломатических, информационно-аналитических, организационных, административных, научно-технических и других мер, принимаемых органами власти во внутренней и внешней политиках для обеспечения реализации безопасности страны по защите ее государственных границ, территориальной неприкосновенности, реализации ее политических, торгово-экономических и других интересов, а также восстановление ее целостности..

Ключевые слова: государственное управление в сфере национальной безопасности, реализации безопасности страны, защита конституционной системы, суверенитет.

Summary. The author's research search aims to determine the theoretical foundations of the formation of a categorical-conceptual apparatus of the national security of the modern state, due to globalization and the realities of the modern transnational world. It is pointed out that the theoretical definition of the scientific concept of "national security" is a priority, since it is it that should reveal the essence of this state social and legal phenomenon, find its content and emphasize the most important aspects, dependencies and elements. An analysis of approaches to the definition of the scientific concept of "national security" shows that the classical vision of this social phenomenon, for certain reasons, is limited because: the perception of national security arises mainly from a military interpretation of this category, which leads to a significant limitation of its content; national security is associated with the concept of the state, acts as a guarantee of its ensuring; ignored internal components of national security; the relativity and subjectivity of the perception of the nature of the concept of "national security" and others.

It is emphasized that an intermediate sign of national security is that it contains a combination of legal and state guarantees, such as: protection against internal and external threats; resistance to adverse external factors and ensuring the internal and external conditions for the existence of the state, guaranteeing the possibility of sustainable comprehensive development. Against this background, it is proposed to consider public administration in the field of national security as a complex of theoretical, methodological, regulatory, political, diplomatic, information-analytical, organizational, administrative, scientific, technical and other measures taken by authorities in domestic and foreign policies to ensure implementation the country's security in protecting its state borders, territorial integrity, the implementation of its political, trade, economic and other foreign heresy and the restoration of its integrity.

Key words: *state administration in the field of national security, realization of the country's security, protection of the constitutional system, sovereignty.*

Постановка проблеми. Для аналізу результатів у предметній галузі забезпечення національної безпеки одним із простих, але дуже важливих, аспектів є те, що державна політика в цій галузі є не що інше, як суспільно-політичний процес взаємодії із динамічною системою єдності суб'єктів та об'єктів. Це дозволяє органам влади зрозуміти свої можливості та наміри. Тому вітчизняні та зарубіжні дослідники дають різні тлумачення сутності поняття «національна безпека» через його складну, багатокomпонентну та міждисциплінарну структури. Отже, є підстави стверджувати, що у міжнародній, внутрішній та зовнішній політиці держав, в теорії та практиці державного управління, практично не існує поняття, яке могло б порівнятися за ступенем туманності з поняттям «національна безпека». Такий стан речей вказує на доцільність аналізу відповідних аспектів формування категоріально-понятійного апарату національної безпеки, з урахуванням зміни соціальної та державної структури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теорії та практики формування і розвитку національної безпеки досліджувалися в роботах таких фахівців у сфері державного управління, як: В. Петровський, Г. Перепелиця, В. Ліпкан, О. Бодрук, О. Гончаренко, Е. Лисицин, М. Горело та ін.

Мета статті – дослідити теоретичні засади формування категоріально-понятійного апарату національної безпеки, з урахуванням зміни державної та соціальної структур.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи категоріальні та державно-управлінські аспекти формування інституту національної безпеки, зокрема, його концепцію та зміст, досліджено, що термін «національна безпека» вперше був визначений після Другої світової війни. З огляду на це, слід зазначити, що ідея національної безпеки формулюється на законодавчому рівні у США – у Законі «Про національну безпеку» (1947 р.). Хоча, цікавим для науки є той факт, що термін «національна безпека», вперше, був введений у американський державно-правовий лексикон ще президентом Т. Рузвельтом у 1904 р. і практично до 1947 р. вживався у сенсі оборони, розглядався саме як процес певної інтеграції зовнішньої, внутрішньої та воєнної політик держави [1, с. 15].

Процес подальшого розвитку і формування категоріально-понятійного апарату національної безпеки, особливо з урахуванням сутності та змісту сучасної практики краху біполярного світу та зміни соціальної та державної структури в СРСР та інших країнах соціалістичної спільноти, призвів до певної його еволюції як у теоретико-правових поняттях, так і у ставленні до самої проблеми національної безпеки. У 90-х роках ХХ ст. було підготовлено ряд публікацій на цю тему, зокрема, про сутність національної безпеки. Розроблено та досліджено основні загрози національним інтересам України, визначені орієнтири української держави у досягненні необхідного рівня національної безпеки, надано рекомендації щодо формування

державної політики тощо. Серед цих фундаментальних досліджень слід назвати такі праці, як: «Національна безпека України 1994–1996 рр.» (1997 р.) [2, с. 98], «Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку» (1999 р.) [3], «Воєнна безпека України на межі тисячоліть» (2002 р.) [4, с.297], «Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення» (2003 р.) [5, с. 48] та ін. Наявність вищезазначених праць підтверджує, що національна безпека як об'єктивне і складне соціально-правове явище не існує саме по собі. Крім загальнолюдської діяльності, воно має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма аспектами взаємодії оточуючого у системі «природа – людина – суспільство». У цьому контексті, національна безпека, на суб'єктивному рівні пізнання, визначається у відповідних поняттях та наукових категоріях.

На мій погляд, теоретичне визначення наукового поняття «національна безпека» є пріоритетним, оскільки саме воно має розкрити суть цього державного соціально-правового явища, знайти його зміст та підкреслити найважливіші аспекти, залежності та елементи. Аналіз підходів до визначення наукового поняття «національна безпека» показує, що класичне бачення цього соціального явища, з певних причин, обмежене через те, що:

- сприйняття національної безпеки виникає, головним чином, через військову інтерпретацію цієї категорії, що призводить до значного обмеження її змісту;
- національна безпека асоціюється із поняттям держави, яка виступає запорукою її забезпечення;
- ігноруються внутрішні складові національної безпеки;
- відносність та суб'єктивність сприйняття природи поняття «національна безпека» тощо.

На мою думку, існування наведених вище причин ґрунтується на відсутності комплексного визначення наукового поняття «національна

безпека», що призводить до певних труднощів у розробці та розвитку теоретичних та правових аспектів цієї концепції. Українські вчені О. Бодрук, О. Гончаренко та Е. Лисицин у своїх дослідженнях проблем національної безпеки дають визначення цієї дефініції як стану захисту важливих інтересів індивіда, суспільства і держави [6, с. 6]. Пояснюючи своє бачення тим, що поняття національної безпеки не відповідає практичним реаліям, оскільки для кожної окремо взятої країни необхідно визначати що саме для неї є високим і низьким рівнями захищеності, а постійна зміна того чи іншого оточуючого фактора завжди впливає на сам рівень безпеки, в цілому, що і робить цю категорію доволі мінливою. Виходячи з цього, вживання категорії «ступінь» більше відповідає суті поняття «національна безпека» [7, с. 16]. Але такий підхід теж не дає повної відповіді щодо визначення сутності безпеки, однак цим підкреслюється її динамічний характер та необхідність точнішого сприйняття на понятійному рівні.

Дослідник Е. Скакунов під поняттям «національна безпека» розуміє стан, що забезпечує достатню економічну і військову могутність нації для протидії загрозам, як зі сторони інших країн, так і із власної країни [8, с. 104]. На думку Н. Ушакова, національна безпека це «реальна здатність бути вільними від зовнішньої небезпеки» [9, с. 15]. Колишній міністр оборони США Г. Браун, також, зазначав, що національна безпека це здатність захищати свої державні установи та систему управління від зовнішніх негативних наслідків, її фізичну цілісність та ґрунт, контролювати свої кордони, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу та забезпечувати захист населення на різних рівнях [10].

Фахівці Європейського Центру по вивченню питань безпеки ім. Дж. Маршалла (Німеччина) вважають, що національна безпека – «загальний термін, що включає як поняття національної оборони, так і відносини країни з іншими країнами. Зокрема, умови, створені воєнною або оборонною

перевагою будь-якої країни чи групи країн, або сприятливим становищем у міжнародних відносинах, або рівнем обороноздатності, дозволяють успішно відбивати ворожі або руйнівні дії, як зсередини, так і ззовні, за допомогою несекретних і секретних засобів» [11].

Два підходи до розуміння національної безпеки виділяє Г. Ситник [12, с.21]:

- 1) національна безпека оцінюється в контексті національних інтересів;
- 2) національна безпека розглядається в контексті основних цінностей суспільства.

У контексті вищезазначеного, із урахуванням точок зору більшості науковців, які я поділяю, виокремлю деякі проміжні ознаки поняття національної безпеки:

- 1) відсутність загроз правам і свободам людини, фундаментальним інтересам і цінностям суспільства і держави;
- 2) можливість захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, наукового, технічного та оборонного потенціалів;
- 3) здатність держави підтримувати свою фізичну цілісність та територіальність, захищати свої інститути та систему управління від зовнішніх негативних наслідків та підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу з метою контролю своїх кордонів;
- 4) містить сукупність правових та державних гарантій, таких як: захист від внутрішніх та зовнішніх загроз; стійкість до несприятливих зовнішніх факторів та забезпечення внутрішніх та зовнішніх умов існування держави, що гарантують можливість сталого всебічного розвитку [13, с. 20; 14; 15, с. 480; 16] тощо.

Справедливим зауваженням у контексті вищезазначених ознак, вважаю думку В. Пасічника, який, визначаючи поняття національної безпеки України, робить наголос на утвердженні і забезпеченні становища українського народу як самостійного суб'єкта політичної влади та рівноправного учасника міжнародних відносин, носія суверенітету і основного джерела влади у своїй країні. У свою чергу, стале існування, саморозвиток та прогрес досягаються шляхом задоволення життєвих потреб, здатності ефективно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози, захищаючи життєво важливі інтереси людини та громадянина, суспільства та держави за відсутності будь-якої загрози національним інтересам, національним цінностям та національному стилю життя [17, с. 44].

А. Возженіков, цілком слушно зазначаючи, що національна безпека як соціальне явище, має багато відтінків, які накопичують необмежену кількість видів шкоди, пропонує під національною безпекою розуміти процес забезпечення реалізації інтересів особистості, суспільства та держави, у якому зовнішні та внутрішні загрози національним цінностям, інтересам та національному стилю життя відсутні [18, с. 55].

Цікавим є й підхід Я. Лантінова, який пропонує визначати поняття «національної безпеки» з точки зору широкого та вузького значень даного терміну. У широкому розумінні це система «безпек» як поєднання всіх елементів української нації, так і поєднання усіх аспектів безпеки. Натомість, у вузькому розумінні це вищий, найзагальніший рівень безпеки, який неможливо звести до жодного з окремих аспектів, що полягає у забезпеченні «життя» нації, її самобутньої життєдіяльності [19].

На думку Н. Нижника національну безпеку, з позицій внутрішніх властивостей, «можна розглядати, як сукупність взаємопов'язаних елементів, різнорідних за функціональними сферами національної безпеки, яка характеризується тільки за якістю, або як сукупність однорідних елементів, коли об'єкту дають і кількісну характеристику» [20].

На мій погляд, найбільш повне визначення державного управління у сфері національної безпеки відображено у роботі Г. Ситника, який висловлюється, що «державне управління національною безпекою є особливим типом і складовою частиною державного управління, охоплює соціальну, економічну, гуманітарну, військову та політичну сфери суспільства і є діяльністю, зосередженою на питаннях національної безпеки» [21, с. 36].

Із даного визначення можна виокремити, що національна безпека:

- 1) має значний вплив на реалізацію політики у різних сферах, а держава є стратегічним компонентом реалізації національної безпеки;
- 2) впроваджена та реалізується у межах діючої нормативно-правової бази з питань національної безпеки;
- 3) запроваджується для створення ефективних механізмів державного управління для захисту національних інтересів України;
- 4) державне управління у сфері національної безпеки має стратегічний характер, поєднує системний та ситуаційний підходи у процесі впровадження;
- 5) пріоритетом державного управління у сфері національної безпеки є мінімізація та нейтралізація існуючих та потенційних загроз у різних галузях політичного, військового та соціально-економічного життя України.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, доходжу висновку, що державне управління у сфері національної безпеки це комплекс теоретичних, методологічних, регулятивних, політичних, дипломатичних, інформаційно-аналітичних, організаційних, адміністративних, науково-технічних та інших заходів, що вживаються органами влади у внутрішній та зовнішній політиках для забезпечення реалізації безпеки країни щодо захисту її державних кордонів, територіальної недоторканності, реалізації її

політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення її цілісності.

Література

1. Петровский В. Ф. Доктрина «национальной безопасности» в глобальной стратегии США. Москва: Междунар. отношения, 1980 г. С. 15.
2. Національна безпека України 1994–1996 рр.: наук. доп. НУСД / редкол.: О. Ф. Бєлов (голова) та ін. Київ: НУСД, 1997. 98 с.
3. Керівник авторського колективу О.М. Гончаренко / Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку. Київ: НУСД, 1999.
4. Перепелиця Г. М. [та ін.] Воєнна безпека України на межі тисячоліть. Київ: Стилос, 2002. С. 297.
5. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення. Київ: Текст, 2003. С. 48
6. Національна безпека України: історія і сучасність: монографія / О. С. Бодрук, О. М. Гончаренко, Е. М. Лисицин, М. А. Горелов. Київ: ІСЕМВ, 1993. С. 6.
7. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти / Рада національної безпеки і оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. Київ: НІПМБ, 2001. С. 16.
8. Скакунов Э. И. Всеобъемлющая безопасность: модель перестройки международных отношений / Э. И. Скакунов // Сов. государство и право. 1987. № 5. С. 104.
9. Ушаков Н. А. Проблемы теории международного права / Н. А. Ушаков. М.: Наука, 1988. 192 с.
10. Brown H. Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World / H. Brown. Colorado, 1983. P. 4-24.

11. Глоссарий терминов / Без указ. авт. - Гармиш-Партенкирхен (Германия). 2002. 30 с. (Препр. / Европейский Центр по изучению вопросов безопасности им. Джорджа К. Маршалла. Колледж по изучению международных отношений и вопросов безопасности). С. 15.
12. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика: навч. посіб. / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук. Хмельницький; К.: Кондор, 2007. 616 с.
13. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Б. А. Кормич; Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 42 с.
14. Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України / В. Б. Вагапов, Е. М. Лисицин // Наука і оборона. 2002. № 1. С. 18–24.
15. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
16. Медіссон В. В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України / В. В. Медіссон, В. А. Шахов // Вісник Національної академії державного управління. 2013. № 2. С. 44–56.
17. Пасічник В. М. Суть та особливості національної безпеки / В. М. Пасічник // Збірник наукових праць. 2011. Вип. 26 «Ефективність державного управління». С. 41–49.
18. Возжеников А. В. Национальная безопасность (теория, политика, стратегия): монография / А. В. Возжеников. М.: НПО Модуль, 2000. 234 с.
19. Лантінов Я. О. Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони / Я. О. Лантінов // Форум права. 2011. № 1. С. 570–574.

20. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) [Текст]: навч. посіб. / Н.Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус. К. ; Ірпінь : Преса України, 2000. 301 с.
21. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика): Моногр. К.: Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.

References

1. Petrovskiy, V. F. (1980). Doktrina «natsionalnoy bezopasnosti» v globalnoy strategii SShA [The Doctrine of "National Security" in the US Global Strategy]. Moscow: Mezhdunar. Otnosheniya [in Russian].
2. Bielov, O. F., et. al. (Eds.). (1997). Natsionalna bezpeka Ukrainy 1994-1996 rr.: nauk. dop. NUSD [National Security of Ukraine 1994–1996: Scientific report of NUSD]. Kyiv: NUSD [in Ukrainian].
3. Honcharenko, O. M. (1999). Ukraina 2000 i dali: heopolitychni priorytety ta tsenarii rozvytku [Ukraine 2000 and beyond: geopolitical priorities and development scenarios]. Kyiv: NUSD [in Ukrainian].
4. Perepelytsia, H. M., et. al. (2002). Voienna bezpeka Ukrainy na mezhi tysyacholit [Ukraine's military security at the turn of the millennium]. Kyiv: Stylos [in Ukrainian].
5. Lipkan, V. A. (2003). Natsionalna bezpeka Ukrainy: normatyvno-pravovi aspekty zabezpechennia [Lipkan National security of Ukraine: regulatory aspects of security]. Kyiv: Tekst [in Ukrainian].
6. Bodruk, O. S., Honcharenko, O. M., Lysytsyn, E. M., Horelov, M. A. (1993). Natsionalna bezpeka Ukrainy: istoriia i suchasnist [National Security of Ukraine: History and Modernity]. Kyiv: ISEMV [in Ukrainian].
7. Bodruk, O. S. (2001). Struktury voiennoi bezpeky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty [Structures of Military Security: National and International Aspects]. Kyiv: NIPMB [in Ukrainian].

8. Skakunov, E. I. (1987). Vseobemlyuschaya bezopasnost: model perestroyki mezhdunarodnyih otnosheniy [Comprehensive security: a model for the restructuring of international relations]. Sov.gosudarstvo i pravo – Soviet state and law, 5, 104 [in Russian].
9. Ushakov, N. A. (1988). Problemyi teorii mezhdunarodnogo prava [Problems of the theory of international law]. Moscow: Nauka [in Russian].
10. Brown, H. (1983). Thinking About National Security. Defense and Foreign Policy in a Dangerous World. Colorado [in English].
11. Glossariy terminov [Glossary of terms]. (2002). Garmisch-Partenkirchen [in Russian].
12. Sytnyk, H. P., Oluiko, V. M., Vavrynychuk, M. P. (2007). Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka [The National Security of Ukraine: Theory and Practice]. Khmelnytskyi; Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
13. Kormych, B. A. (2004). Orhanizatsiino-pravovi osnovy polityky informatsiinoi bezpeky Ukrainy [Organizational legal basis of the policy of the information security of Ukraine]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kharkiv: Natsionalnyi un-t vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
14. Vahapov, V. B., Lysytsyn, E. M. (2002). Poniattia natsionalnoi bezpeky v konteksti natsionalnykh interesiv Ukrainy [The concept of national security in the context of national interests of Ukraine]. Nauka i oborona – Science and Defense, 1, 18-24 [in Ukrainian].
15. Bytiak, Yu. P., Harashchuk, V. M., Diachenko, O. V., et. al. (2007). Administratyvne pravo Ukrainy [Administrative Law of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
16. Medisson, V. V., Shakhov, V. A. (2013). Natsionalnyi interes i natsionalna bezpeka v heostrategii Ukrainy [National interest and national security in geostrategy of Ukraine]. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia – Bulletin of the National Academy of Public Administration, 2, 44-56 [in Ukrainian].

17. Pasichnyk, V. M. (2011). Sut ta osoblyvosti natsionalnoi bezpeky [The essence and features of national security]. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of Public Administration, 26, 41-49 [in Ukrainian].
18. Vozzhenikov, A. V. (2000). Natsionalnaya bezopasnost (teoriya, politika, strategiya) [National Security (theory, politics, strategy)]. Moscow: NPO Modul [in Russian].
19. Lantynov, Ya. O. (2011). Shchodo vyznachennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy yak obiekta kryminalno-pravovoi okhorony [On the definition of national security of Ukraine as an object of criminal protection]. Forum prava – Law Forum, 1, 570-574 [in Ukrainian].
20. Nyzhnyk, N. R., Sytnyk, H. P., Bilous, V. T. (2000). Natsionalna bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku) [National Security of Ukraine (Methodological Aspects, Status and Trends of Development)]. Kyiv; Irpin: Presa Ukrainy [in Ukrainian].
21. Sytnyk, H. P. (2004). Derzhavne upravlinnia natsionalnoi bezpeky (teoriia i praktyka) [National Security Administration (Theory and Practice)]. Kyiv: Vyd-vo NADU [in Ukrainian].